GLOBAL JOURNAL OF CROSS-DISCIPLINARY INNOVATIONS
Multidisciplinary peer-reviewed scholarly journal
GJCDI
Vol. 1 | Issue 3
Year: 2026

TURISTIK RESURSLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI VA YO‘LLARINI SWOT TAHLIL ASOSIDA ANIQLASH

Ravshanov Abdullajon Baxrom o‘g‘li
Ilmiy rahbar: Xasanova Yulduz Kayumovna
Samarqand iqtisodiyot va servis institute

Annotatsiya. Maqolada turistik resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyatlari SWOT va TOWS yondashuvlari asosida o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi resursning mavjudligini uning iqtisodiy natijasi, xizmat sifati va saqlanish sharoiti bilan bog‘lab baholash hamda to‘rtta strategik yo‘lni aniqlashdir. Hujjatli tahlil, rasmiy statistikani qiyoslash va omillarni o‘zaro bog‘lash usullari qo‘llanildi. Empirik fon sifatida O‘zbekistonga 2022–2025-yillarda kiruvchi turistik safarlar qatori, hududiy misol sifatida Samarqand madaniy merosi va UNESCO boshqaruv hujjatlari olindi. Safarlar soni 2022-yildagi 5,23 milliondan 2025-yilda 11,68 millionga yetgan; oxirgi yillik o‘sish 46,8 foizni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich resurslar samaradorligining bevosita o‘lchovi sifatida talqin qilinmadi. Kuchli va zaif jihatlar, tashqi imkoniyat hamda xavflar ajratilib, mahsulotni birlashtirish, malakani rivojlantirish, merosni muhofaza qilish va qo‘shma monitoring yo‘nalishlari taklif etildi. Har bir yo‘l uchun kuzatiladigan natija mezoni belgilandi. Omillar hujjatli asos va boshqaruv ahamiyati bo‘yicha sifat jihatdan baholandi. Natijalar rasmiy dalillar va oshkor qilingan ssenariylarga asoslangan tahliliy takliflardir; ularning ta’siri tajribada o‘lchanmagan. Xulosa sifatida tashriflar o‘sishini iqtisodiy qaytim, foydalanish darajasi va ekologik-madaniy yuklama bilan birga kuzatish zarurligi asoslandi.

Kalit so‘zlar: turistik resurs, samaradorlik, SWOT, TOWS, Samarqand, barqaror turizm, turistik safar, monitoring.

Kirish

Turistik resursning mavjudligi uning samarali ishlatilishini kafolatlamaydi. Meros obyekti, tabiiy hudud yoki madaniy tajriba transport, axborot, xizmat sifati va muhofaza bilan bog‘langandagina turistik mahsulotga aylanadi. Destinatsiya raqobatbardoshligida tayanch resurslar va ularni boshqarish birgalikda ko‘riladi [3].

O‘zbekistonda turistik mahsulot, resurs va xizmatlar munosabati “Turizm to‘g‘risida”gi Qonunda tartibga solinadi [9]. Milliy safarlar oqimi o‘sayotgan sharoitda asosiy savol tashriflarni ko‘paytirish bilan birga mavjud resursdan olinadigan natijani qanday yaxshilashdir.

Maqolaning maqsadi SWOT omillarini amaliy qarorlarga bog‘lashdir. Tahlil Samarqand misolida olib boriladi; milliy statistika talab fonini ifodalaydi. Natija sifatida to‘rtta TOWS strategiyasi va ularni tekshirish mezonlari ishlab chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

M. Helms va J. Nixon SWOT qo‘llanishini sharhlab, uning imkoniyatlari va metodik cheklovlarini muhokama qiladi [1]. Ushbu ishda omillar ro‘yxatini qaror va dalil bilan bog‘lash asosiy talab sifatida olindi.

H. Weihrich TOWS matritsasida ichki kuchli va zaif jihatlarni tashqi imkoniyat hamda xavflar bilan moslashtiradi [2]. SO, WO, ST va WT kombinatsiyalari maqoladagi to‘rtta yechim yo‘lining asosidir.

J. Ritchie va G. Crouch resurslar, yordamchi infratuzilma, rejalashtirish va boshqaruvni destinatsiya raqobatbardoshligining bog‘liq qismlari sifatida yoritadi [3]. Bu resurslar sonini yakuniy samaradorlik bilan tenglashtirmaslikka asos bo‘ladi.

UNEP va Jahon turizm tashkiloti iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik maqsadlarni birga ko‘radi [4]. Turizm indikatorlari qo‘llanmasi mavsumiylik, mahalliy manfaat va resurs sarfini kuzatishni taklif etadi [5]. GSTC mezonlari boshqaruv, madaniy meros va atrof-muhitni qamrab oladi [6].

Mahalliy PF–5611-son Farmonning 2019–2025-yillarga oid konsepsiyasida infratuzilma va mahsulotlarni diversifikatsiya qilish belgilangan [10]. U tarixiy siyosiy asos sifatida olindi; o‘sha davr vazifalari 2026-yilda bajarilgan natija deb hisoblanmadi.

UNESCOning 2025-yilgi Samarqand qarorida bosh va boshqaruv rejalarini uyg‘unlashtirish, merosga ta’sirni baholash va malaka oshirish vazifalari ko‘rsatilgan [12]. Mazkur ish SWOTni aynan shunday hujjatli dalillar va tekshiriladigan farazlarga tayaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

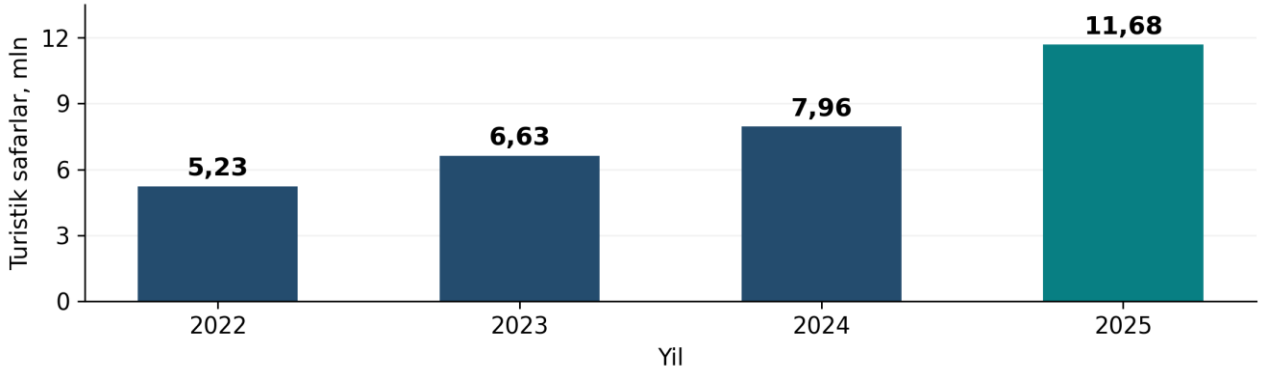
Tadqiqot hujjatli tahlil, tavsifiy statistika va SWOT–TOWS moslashtirishini birlashtiradi. SIATning 2.04.11.0001 ko‘rsatkichi bo‘yicha 2022–2025-yillar qatori olindi [8]. Yillik o‘sish keyingi yil qiymatini oldingi yilga bo‘lib, birlikni ayirish va 100 ga ko‘paytirish orqali hisoblandi. Safar bilan alohida shaxs tushunchalari farqlanadi [11].

Boshqaruv birligi Samarqand meros destinatsiyasidagi obyektlar va xizmatlar hamkorligi sifatida belgilandi. Resurs, malaka va muvofiqlashtirish ichki; milliy talab, bozor shoki va hamkorlik tizimidan tashqaridagi rivojlantirish bosimi tashqi omil sifatida qaraldi. Farazlar dalillangan holatlardan alohida belgilandi.

So‘rovnoma, ekspert baholashi va korxona xarajatlari bo‘yicha tanlanma yig‘ilmadi. Shu bois foyda o‘sishi yoki strategiyalar reytingi hisoblanmadi. Samaradorlik iqtisodiy qaytim, quvvatdan foydalanish va merosga yuklama bo‘yicha alohida ko‘rsatkichlar bilan tekshirilishi taklif etildi [4–6].

Tahlil va natijalar

Rasmiy qatorda kiruvchi turistik safarlar 2022-yilda 5 232,8 ming, 2023-yilda 6 626,3 ming, 2024-yilda 7 957,2 ming va 2025-yilda 11 679,6 mingni tashkil etgan [8]. 2025-yildagi o‘sish 46,8 foizdir. Bular mamlakat ko‘rsatkichlari; ularni Samarqand oqimi yoki faqat hordiq safarlari soni sifatida talqin qilish mumkin emas [11].

1-diagramma. O‘zbekistonga kiruvchi turistik safarlar dinamikasi

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT [8]. Grafikdagi qiymatlar millionga aylantirilib, ikki xonagacha yaxlitlangan.

Samarqandning Registon, Shohi Zinda, Go‘ri Amir va Afrosiyob kabi obyektlari resurs bazasini ko‘rsatadi [7]. Tahlilda bu baza kuchli jihat sifatida olindi. Boshqaruv va malaka ehtiyojlari esa UNESCO qaroridagi vazifalardan talqin qilindi; ular barcha xizmatlarda bir xil kamchilik borligini anglatmaydi [12].

1-jadval. Samarqand misolida turistik resurslarning SWOT matritsasi

S — kuchli jihatlar	**W — zaif jihatlar**
S1. UNESCO e’tirofidagi meros. S2. Tarixiy qatlamlar va obyektlar xilma-xilligi [7].	W1. Rejalar uyg‘unligidagi cheklovlar. W2. Meros boshqaruvida malaka oshirish ehtiyoji [12].
O — tashqi imkoniyatlar	**T — tashqi xavflar**
O1. Milliy safarlar oqimining o‘sishi [8]. O2. Yangi madaniy va ta’lim segmentlarini jalb qilish salohiyati.	T1. Merosga nomuvofiq rivojlantirish bosimi [12]. T2. Bozor shoklari va iqlim xatarlari [4–6].

Izoh: W1–W2 — hujjatli ehtiyojlar talqini; O2 va T2 — joyida tekshiriladigan ssenariylar. Matritsa muallif ishlanmasidir.

SO yo‘li meros obyektlarini mahalliy xizmatlar bilan bog‘laydigan qo‘shma marshrutni sinashni nazarda tutadi. WO yo‘li talab o‘sishini gid, axborot xizmati va boshqaruv malakasiga yo‘naltiradi. O2 imkoniyatining mavjudligi segment bo‘yicha buyurtma va tashrif so‘rovlari bilan tasdiqlanishi lozim.

ST yo‘li mahsulot va tashrif rejimini merosni muhofaza qilish talablari bilan uyg‘unlashtiradi. WT yo‘li hamkorlarning qo‘shma monitoringi va favqulodda ish tartibiga tayanadi. Yo‘llar xarajat va yuklama monitoringi bilan sinovdan o‘tkaziladi.

2-jadval. TOWS asosida aniqlangan to‘rtta amaliy yo‘l

Strategiya	Amaliy yo‘l	Kuzatiladigan mezon
SO: S1+O1	Meros va mahalliy xizmatlarni qo‘shma marshrutga birlashtirish	Turist xarajati; tunash davomiyligi
WO: W2+O1	Gid, axborot va boshqaruv malakasini rivojlantirish	Xizmat sifati va qoniqish
ST: S1+T1	Tashrif va mahsulotni muhofaza rejasi bilan uyg‘unlashtirish	Tig‘iz paytdagi yuklama
WT: W1+T2	Qo‘shma monitoring va xatarga javob rejasini tayyorlash	Javob vaqti, resurs sarfi

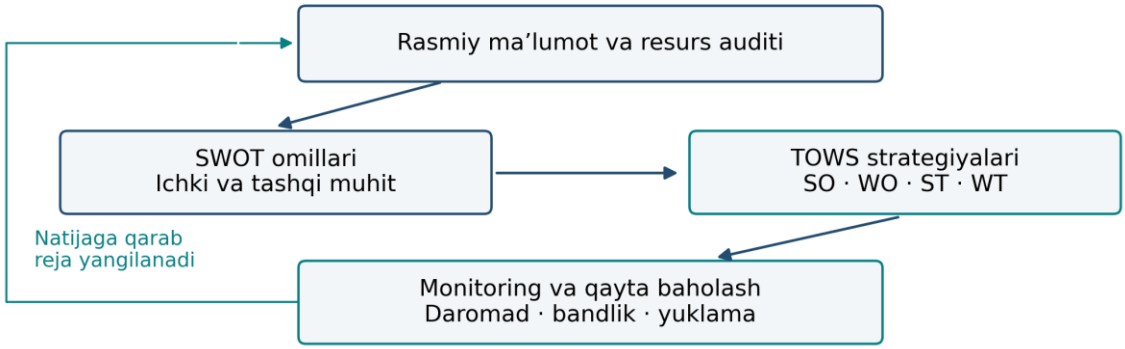
Manba: [2; 4–6; 12] asosida muallif taklifi. Natija mezonlari bo‘yicha amaliy o‘lchov o‘tkazilmagan.

Natijani tekshirishda xizmat daromadi bilan operatsion xarajat, sotilgan xona-tunlar bilan mavjud xona-tunlar, suv va energiya sarfi bilan tashriflar qiyoslanadi [5; 6]. Oylik kuzatuv mavsumiy tafovutni ochadi. Bitta ko‘rsatkich yaxshilanganda boshqasining yomonlashishi alohida qayd etilishi kerak.

Bir tashrifga sarf kamayganda ham umumiy iste’mol ortishi mumkin. Shu sababli nisbiy samaradorlik bilan suv, energiya va meros holatining mutlaq ko‘rsatkichlari birga baholanadi [4–6].

Muhokama

Safarlar o‘sishi bozor imkoniyatini ko‘rsatadi, ammo mahalliy foydaning o‘sishini isbotlamaydi. Tashrif va tunash qisqa, xarajat esa yuqori bo‘lsa, umumiy oqim o‘sishi resurs qaytimini kafolatlamaydi. Mazkur bog‘lanish Samarqandda o‘lchangan natija emas, tekshirilishi kerak bo‘lgan boshqaruv savolidir.

1-rasm. SWOT tahlilini resurslar boshqaruviga bog‘lash modeli

Manba: [2; 5; 6] asosida muallif taklifi.

Amaliy sinov avval bir marshrut yoki obyektlar guruhida o‘tkazilishi tavsiya etiladi. Bir xil mavsum va xizmat tarkibida oldingi hamda keyingi ko‘rsatkichlar solishtiriladi. Narx, umumiy talab yoki transportdagi o‘zgarishlar qayd etilmasa, natijani faqat strategiya ta’siriga yozish asossiz bo‘ladi.

Tahlil chegarasi — milliy safarlar qatori bilan hududiy hujjatlarni birlashtirishdir. Bu ma’lumotlar korxona rentabelligini yoki obyektning maqbul qabul quvvatini hisoblash uchun yetarli emas. Buning uchun mahalliy xarajat hisobi, tunash statistikasi va meros holati kuzatuvi zarur.

Xulosa va takliflar

SWOT–TOWS yondashuvi resurs, ichki boshqaruv va tashqi muhitni bog‘lab, to‘rtta yo‘lni aniqladi: qo‘shma mahsulot, malaka, muhofaza va monitoring. Milliy turistik safarlar o‘sishi ushbu yo‘llarni sinash uchun talab fonini beradi; ularning samarasi alohida o‘lchanishi kerak.

Resursdan foydalanishda daromad va xarajatni, bandlik va mavsumiylikni, ekologik-madaniy yuklamani birgalikda kuzatish taklif etiladi. Samarqandda boshqaruv qarorlari merosni muhofaza qilish hujjatlari bilan uyg‘unlashtirilishi zarur.

Keyingi tadqiqotda obyektlar kesimidagi ma’lumotlar va manfaatdor tomonlar fikrini yig‘ish lozim. Shundan so‘ng strategiyalarning xarajati, ta’siri va ustuvorligini empirik tekshirish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Helms M. M., Nixon J. Exploring SWOT analysis — where are we now? // Journal of Strategy and Management. — 2010. — 3(3). — P. 215–251. DOI: 10.1108/17554251011064837.
2. Weihrich H. The TOWS matrix — A tool for situational analysis // Long Range Planning. — 1982. — 15(2). — P. 54–66. DOI: 10.1016/0024-6301(82)90120-0.
3. Ritchie J. R. B., Crouch G. I. The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective. — CABI, 2003. DOI: 10.1079/9780851996646.0000.
4. UNEP, World Tourism Organization. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. — 2005. Rasmiy nashr.
5. World Tourism Organization. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook. — Madrid, 2004. DOI: 10.18111/9789284407262.
6. Global Sustainable Tourism Council. GSTC Destination Criteria. — Version 2.0, 2019. Mezonlar.
7. UNESCO. Samarkand — Crossroad of Cultures. — World Heritage List, № 603, 2001. Obyekt tavsifi.
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kiruvchi turistik safarlar soni. — SIAT, 2.04.11.0001, 2022–2025. Statistik qator.
9. O‘zbekiston Respublikasi. Turizm to‘g‘risida. — 18.07.2019, O‘RQ–549-son Qonun. Lex.uz.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. — 05.01.2019, PF–5611-son Farmon. Lex.uz.
11. United Nations, World Tourism Organization. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. — New York, 2010. — Series M, № 83/Rev.1. Rasmiy nashr.

12. UNESCO World Heritage Committee. Samarkand — Crossroad of Cultures. — Decision 47 COM 7B.91, 2025. Qaror matni.
Elektron manbalarga murojaat sanasi: 04.11.2026.